

MEDYAKRONİK

İşkencenin haritası

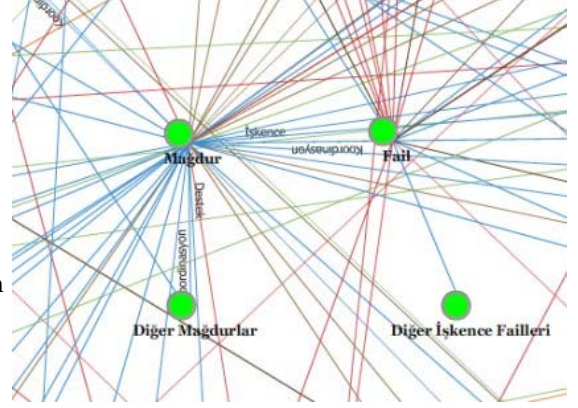
İşkence ve kötü muamelelerin kökü bir türlü kazanmıyor. İnsan hakları savunucuları şimdi de “haritalandırma” yöntemiyle işkenceyi önlemeye çalışacak.

21/04/08 - 17:39

Ahmet Şık

ahmets@medyakronik.com

İnsan hakları savunucularının iki yıldan fazla bir zamandır üzerinde çalıştığı, kısaca “işkencenin haritalandırılması” olarak anılan proje tamamlandı. Hak ihlallerinin ortadan kaldırılması için herhangi bir yöntemin tek başına yeterli olmayacağından hareket eden proje, ihlâl zeminini oluşturan kişiler, kurumlar ve bunların karşılıklı ilişkilerini görsel bir anlatımla sunarak işkenceyle mücadelenin kolaylaşmasını amaçlıyor. Proje, Helsinki Yurttaşlar Derneği ve İnsan Hakları Gündemi Derneği'nin ortak çalışması. Hak ihlallerinin birbiriyle karmaşık bağlantılarının gösterildiği haritada, ihmal zincirinde yer alanların sorumlulukları ya da bu suçta ne tür bir payları bulunduğu ortaya konabiliyor. Proje kapsamında, Türkiye’de işkence ve kötü muamele ile işkence faillerinin cezalandırılması konuları üzerinde yapılan araştırmalar da bir rapor haline getirildi. Raporla, “işkenceye sıfır tolerans” sloganıyla yola çıkan AKP'nin iktidarı döneminde de işkencenin hız kesmediğine, üstelik işkencecilerin cezasız kaldığına dikkat çekiliyor.

Karmaşık ilişkiler zinciri

Proje, 2006'dan bu yana işkence mağdurları, hukukçular, hekimler ve gazetecilerin de aralarında bulunduğu çeşitli mesleklerden insan hakları savunucuları ile birçok sivil toplum örgütü temsilcisiyle yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verilerle hazırlandı. Bu çerçevede, işkence ve kötü muamele ihlallerini oluşturan karmaşık ilişkiler grafikler zinciri olarak haritaya aktarıldı. Çalışma, geçen hafta sonu (19 Nisan) Bilgi Üniversitesi Dolapdere Kampusu'nda insan hakları savunucularına yönelik düzenlenen değerlendirme toplantısıyla tanıtıldı.

Mücadele kılavuzu

İşkence yapan ile işkence mağduru arasındaki ilişkinin etraflıca kavranması ve çözümlenmesiyle başlayan haritalama yönteminde, sürecin içinde yer alan ilişkiler de şemalaştırılıyor. Şematik harita tamamlandığında, stratejik müdahale alanlarının hangi ilişkiler olabileceği tespit ediliyor.

Sonraki aşama ise söz konusu noktalara yönelik hangi taktiklerin geliştirileceği. Harita, ele alınan insan hakları ihlâlini çevreleyen kilit ilişkileri, sistemin zayıf ve güçlü yönlerini ve üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamış müdahale noktalarını teşhis edebilmeye yarıyor. Ayrıca, taktiklerin kullanılmasının yarattığı etkiyi izleyip değerlendirebilecek bir araç sağlıyor.

Böylece hak mücadelesinde kendiliğinden bir eylem planı geliştirerek işkenceyi yeniden üreten ve varlığını devam ettiren sisteme engel olunması için yol gösterici bir kılavuz ortaya çıkıyor.

Hâlâ yaygın ve sistematik

Rapor, işkenceyi sona erdirecek birçok ulusal ve uluslararası yasa ve sözleşme imzalanmasına rağmen bunların uygulamasında sürekli sorunlar yaşandığına dikkat çekiyor. Siyasi nitelikli gözaltılar sırasında uygulanan işkence ve kötü muamelede sayısal ve niteliksel (Filistin askısı, cinsel taciz, tecavüz, elektrik işkenceleri) olarak gözle görülür bir azalma var. Fakat adli suçlarda ve cezaevlerinde ciddi işkence iddiaları sürüyor.

Özellikle Terörle Mücadele Yasası ile Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu'nda yapılan değişikliklerle “işkenceye sıfır tolerans” iddiasının “işkenceciye sonsuz tolerans” olarak hayata geçtiği belirtilen raporda, gözaltı merkezleri dışındaki yerlerde ve özellikle sokak gösterilerinde işkence olaylarının arttığına dikkat çekiliyor.

Cezasız kalıyor

Raporla, işkence ve kötü muamelelerin temelinde önyargı ve ayrımcılık olduğu vurgulanarak bu tür suçların önlenmesi konusunda yaşanan sorunların başında cezasızlık ve bilgi eksikliği ile kalıplanmış zihniyet algısının geldiği belirtiliyor. Rapora göre, kanun uygulayıcıları ve toplumun önemli bir kesiminin bazı kişilerin (teröristler, hırsızlar, tinerciler, suçta bulaşmış olanlar vb.) işkence, kötü muamele ve diğer zalimane, gayri insani veya küçültücü muamele veya cezayı hak ettiğini düşünüyor. Dolayısıyla bu tür hak ihlallerinde ciddi bir cezasızlık uygulaması var.

Raporla kanun uygulayıcılarının ve devlet bürokrasisinin, işkencenin önlenmesini amaçlayan kimi reformların pratiğe geçirilmesi konusunda aşırı direnç sergilediği de belirtiliyor:

“Kanun uygulayıcılarının ‘hukukun üstünlüğünden’ çok, devleti korumak amacıyla gösterdikleri refleks cezasızlıkla sonuçlanıyor. İşkence suçunda failer çeşitli yasal boşluklar kullanılarak ceza indiriminden faydalanılarak görevlerine

devam ediyor ya da hiç ceza almıyor. Bu yüzden işkence ve kötü muamele mağdurları kolluk görevlilerinin karşı iddialarıyla sanıklaştırılmaya çalışılarak cezasızlık yerleşik hale gelmiştir.”

İşkencenin önlenmesinde yaşanan sorunlar

İşkencenin önlenmesinde yaşanan en önemli sorunlar ise, “Resmi denetim mekanizmalarının yeterli ve etkili bir şekilde çalışmaması, Türkiye’de gözaltı merkezlerini etkin bir şekilde denetleyecek herhangi bir mekanizma bulunmaması ve gözaltı merkezlerine yönelik düzenli denetimlerin mevcut olmaması, sivil toplum örgütleri uzmanlarını da içerecek şekilde düzenlenmiş bağımsız bir denetim mekanizmasının olmaması, yasal düzeyde yapılan reformların önemli bir kesiminin pratikte uygulanmaması ya da bu reformları bertaraf eden kimi yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi”.

Kötü insan hakları siciline tavsiyeler

Türkiye’nin özellikle işkence ve cezasızlık başta olmak üzere insan hakları alanında kötü bir sicile sahip olduğu, ama sorunun sadece yasa çıkararak çözülemediği vurgulanan raporda şu tavsiyelerde bulunuldu:

- BM İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme’nin ek olarak düzenlenen seçmeli protokolü ivedilikle onaylanmalı.
- 5237 sayılı yeni TCK’nın işkence ve eziyet suçunu düzenleyen maddeleri, konuyla ilgili uzmanların ve sivil toplum örgütlerinin de görüşleri alınarak yeniden düzenlenmeli.
- İşkence ve kötü muameleyle ilgili suçlar ceza indirimi, erteleme, af ve zaman aşımı dışında tutulmalı ve bununla ilgili açık hüküm getirilmeli.
- Terörle Mücadele Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile “5681 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu’na Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” yürürlükten kaldırılmalı.
- TBMM İnsan Hakları Komisyonu işkenceyle mücadelede etkin rol üstlenmeli gözaltı ve sorgu merkezlerine yönelik denetimlerini sıklaştırmalı.
- Gözaltı ve sorgu merkezleri ayrılarak sorgulamalar resmi merkezlerde yapılmalı ve kayda alınmalı.
- İşkencenin tıbbi olarak raporlanması konusunda doktorların İstanbul Protokolü hakkında eğitilmesi sağlanmalı, işkence ve kötü muameleyi raporlayan doktorlar hakkındaki soruşturmalar durdurulmalı ve Adli Tıp ile hâkimler ve savcılar özerk bir statüye kavuşmalı.
- Yargı ve kolluk kuvvetleri işkence ve cezanın önlenmesi konularında bağımsız uzmanlardan, sivil toplum örgütlerinden görüş almalı ve eğitilmeli.
- Hâkimler bütün ifade ve delillerin serbest irade sonucu verilmesini ve zorlayıcı yöntemlerle elde edilmemesini temin etmek için belirleyici rol oynamalı.

Türkiye’de bir ilk

Çalışmayı yapan HYD ve İHGD proje için işkence iddialarıyla gündeme gelen Guantanamo için yapılan haritalandırmadan faydalandı. Amerika İşkence Mağdurları İçin Merkez’in gerçekleştirdiği sözkonusu çalışma Guantanamo’da yaşananların dünyaya duyurulmasına büyük katkı sundu.

Çalışmada mağdurların aileleri ve avukatları ile kamp kumandanı, gardiyanlar, ekip liderleri, tıbbî personel, askerî avukatlar ile askerî mahkemenin işkenceyle ilişkileri ortaya çıkarıldı.

HYD ve İHGD’nin bu çalışmadan yola çıkarak hazırladığı proje kapsamında işkence tartışmalarının çok yaşandığı Diyarbakır, Siirt, Batman, Hakkari, Van ve Mersin’in de aralarında bulunduğu 17 ilde araştırmalar yapılarak, 40’ın üzerinde kurumla ve çeşitli mesleklerden insan hakları savunucularının yanısıra işkence mağdurları, faillerin bağlı olduğu kurum temsilcileri ile de görüşülüp işkencenin sebepleri ve mücadele yöntemleri belirlendi.

Avrupa Komisyonu’nun verdiği fonla hayata geçirilen, işkenceyi vareden bütün sebepleri ve kurumları belirleyen, sivil toplum örgütlerinin işkenceyle nasıl mücadele ettiğini ya da İçişleri Bakanlığı’nın bu konudaki eksikliklerinin neler olduğunu örümcek ağı gibi belirleyen harita Türkiye’deki işkencenin araştırılması konusunda yöntem olarak bir ilk ve en kapsamlı çalışma.

HYD Genel Koordinatörü Emel Kurma, üzerinde en çok çalışılmış ve belge üretilmiş alan olması nedeniyle işkence gibi bir konuda haritalama yöntemine başvurduklarını söyledi. Haritalama yönteminin stratejik ittifakların kurulmasına yardımcı olacağını ve işkenceyi oluşturan ağın içindeki çatlakları derinleştireceğini belirten Kurma, “Harita internet üzerinden kamuoyu ile paylaşılarak farklı kategorik bilgilerin üst üste konulduğu bir proje olacak. Böylece herkes işkenceyle mücadelede konumunu öğrenecek ve haritadan taktik alacak” dedi.

Haritaya ve ayrıntılı bilgilere, <http://www.stramap.org> adresinden ulaşılabilir. Burada haritadaki yer alan verilerle ilgili ayrıntılı bilgileri, aralarındaki ilişkilerin niteliklerini de görmek mümkün.

Hak örgütlerinden işkence bilançoları

TİHV raporuna göre 2007'de işkence gören 320 kişinin bu uygulamaya maruz kaldığı yerler şöyle belirlendi:

İşkence Uygulanan Yerler	Başvuru sayısı	Oran %
Emniyet Müdürlükleri	98	30.6
Polis Karakolu	61	19.0
Jandarma Karakolu/komutanlığı	17	5.3
Açık alan/araç içi	112	34.9
Diğer	32	10.2
TOPLAM	320	100

İnsan Hakları Derneği'nin, 5 kişinin gözetiminde öldüğünü belirlediği 2007 verilerine göre 687 kişi işkence gördüğünü beyan etti. Mağdurlar elektrik verme, Filistin askısı, falaka, soğuk su, çıplak bırakma, uyutmama, aç bırakma, tualete çıkarmama, kaba dayak, hakaret, küfür, çeşitli tacizler, bıyık yolma ve benzerleri gibi 30 çeşit işkence yönteminin uygulandığını anlattı. İHD'nin 2007 hak ihlalleri raporuna göre işkence, kötü muamele, onur kırıcı ve küçük düşürücü davranış ve cezalandırma uygulanan mağdurların dağılımı şöyle:

Gözetiminde İşkence ve Kötü Muamele 234 kişi
Köy korucuları tarafından yapılan işkence ve kötü muamele 13 kişi
Gözetim Yerleri Dışında İşkence ve Kötü Muamele 184 kişi
Cezaevlerinde İşkence 90 kişi
Tehdit Edilenler 41 kişi
Toplumsal Gösterilerde Güvenlik Güçlerinin Müdahalesi Sonucu Dövülen ve Yaralananlar 84 kişi
Özel Güvenlik Görevlileri Tarafından İşkence ve Kötü Muameleye Maruz Kalanlar 20 kişi
Okulda Şiddet 21 öğrenci
TOPLAM 687 kişi